

Megjegyzések okmánytáraink egynehány erdélyi vonatkozású darabjához.

Ha a művészetnek valamely, minden tekintetben sikerült remekművén gyönyörködünk, csak emberi gyengeségünk egyik kifolyása az, hogy e mű létrejöttét egy embernek és rendesen annak tulajdonítjuk, ki a művet bevégezte. Ha az építészetnek valamely remekművén gyönyörködünk, elismerő tisztelettel hódolunk a zseniális férfinak, ki ez építmény tervét fogalmazta s saját vezetése alatt megvalósította, — mindazokra pedig, kik a terv kivitelére, az építmény létrejöttére szükséges nyers anyagot verejtékükkel összehordták, mindazokra, kik a téglá- és vakolathordótól kezdve minden egyes kézművesig a nekik szánt keretben az egésznek egyes alkatrészeit összeállították és egybeillesztették, ilyenkor, ha a kész munkát megbámuljuk, sen i sem gondol, — pedig mindezeknek közreműködése nélkül az egyesnek zseniális terve, a mester remekműve csak terv maradt volna. Ha igazságosak akarunk lenni, el kell ismernünk, hogy mindazok, kik a terv kivitelére szükséges, bármily néven nevezendő nyers anyagot összehordták, ki-ki a maga módja szerint, a mű létrejöttében ép úgy közreműködtek, mint az, ki azt tervezte és létrejöttét vezette.

A történetbúvárnak sokkal nagyobb nehézségekkel kell küzdenie, mint bármelyik más téren működő alkotónak. A művészet legmagasabb remekművét utóvégre mégis csak ismert és többé-kevésbé hozzáférhető anyagból alkothatjuk; a művésznek főfeladata, hogy az anyagot rendezze s kellőleg feldolgozza. A történetbúvár az egyedüli, kinek elég gyakran kell a tárgyának megvilágítására szolgáló anyagot fáradságosan felkeresnie, aztán összehordania és rendeznie és hány esetben történik akkor, hogy talán a legfontosabbat és legszebbet fel nem használta, mert előtte ismeretlen volt, valamint az sem nagy ritkaság, hogy a legszellemesebb és legélesebben látó kutatónak legbüszkébb művét oly kútfő dönti halomra, vagy legalább megingatja, mely csak a mű bevégezte után lett ismertté.

Ennek következtében mondhatjuk, hogy mindenki, ki a történelmi forrásanyagot felkeresi s azt könnyen hozzáférhető gyűjte-

ménynyé alakítja, sokkal nagyobb elismerést érdemel, mint bármely egyéb segéd munkás és dolgozótárs, ki valamely nagy mű létrejöttében működik közre és hogy az, ki a történelmi forrás — és segédanyag összehordásában az emberi tehetség keretében a legnagyobbat el érte, a történelmi igazság győzelméhez egy hajszálnyival sem járult hozzá kevésbé, mint az, ki a nyers anyagból az igazságot kihámozta.

Hogy az anyag gyűjtője a kezébe jutott anyagot mindig és mindenütt kritikailag vizsgálja, a salakot a nemes ércztől el különítse s oly munkát szolgáltatson, mely úgy mennyiségben, mint minőségben megállja a próbát: kívánatos ugyan, de ez előreláthatatlan időig csak jámbor óhajtság marad, a mint ez a dolog természetében fekszik. Mondhatjuk, hogy a gyűjtő már akkor is elérte legmagasabb célját, ha a kútfőt erdeizségének leglehetősb fenntartása mellett a kutató számára könnyen kiaknázzhatóvá teszi; az pedig, hogy az anyag összehordása alatt hébe-korba némely hibát és nem is odartartozót részint elnéz, részint fel nem ismer — e két kifejezés között lényeges különbség van — nem csak hogy megboesátható, de mennyiségi szempontból bizonyos értelemben még kívánatos is.

A forrásanyag tömegéből azt kiemelni, a mi a kitűzött czélnak és feladatnak megfelel, a forrást belértéke szerint megbírálni, igazat a költőtől megkülönböztetni: mindez utóvégre mégis csak a specialista kutatónak és kidolgozóknak a feladata s épen ezért szükséges, hogy a gyűjtő a feldolgozó számára minél több anyagot boesásson rendelkezésére s ennek egyik szükséges következménye — bár mily paradoxnak is látszik ez állítás — az, hogy oly okmánytár, mely a teljesszámúság legmagasabb mértékét akarja elérni, még a maga keretébe eső hamisítványokat is tartalmazza.

Különös dolgok ezek a hamisítványok! Valamint minden rejtély akkor veszi el jelentőségét, ha felismerjük és szemébe látunk és valamint a rejtett ellenség csak azért veszélyes, mert létezését nem ismerve, nem tudjuk magunkat ellene védelmezni: így van ez pl. a hamisított okmányokkal is. Minél kevésbé jutott közvétel útján az általános tudomásra, annál jobban tudják őt ama körök kiaknázni, melyeknek czéljaik és feladataik előmozdítására szolgálhat, de az is lehet, hogy hébe-korba még komoly és jártas kutatókat is tévútra vezethet; de ha már eléggé ismeretes és minden gyűjteményben található, akkor hatás nélkül maradván, minden leárczozott esaló sorsában részesül. Erre persze szükséges, hogy az összes gyanús és hamis darabok — tekintet nélkül arra, vajjon külön fejezetben vagy a valódi okmányok sorrendjében vannak-e felvéve — valódi értékük sze int ki legyenek emelve.

Mit és mennyit közöljön a kiadó valamely okmányból? erre a kérdésre csak egy válaszunk van: t. i. hogy *mindent*. Napjaink-

ban, hol csak az emberi alkotás *egykorú* terményét történelmi kútfőnek ismerjük, nem csak a történész par excellence, hanem a nyelvész, geographus, jogász stb. is meríti tanulmányainak némely eredményét az okirat mélyéből és korántsem mondhatjuk túlzásnak, ha azt állítjuk, hogy hébe-korba még a stilistikus és essayista sem bánja meg, ha az okirat alakjába és nyelvébe belemélyed. Idézetek mint pl. „*cuncta trahit secum vertitque volubile tempus, nec patitur certa currere queque via*”,¹ vagy gondolatok mint a következő: „*humanae imbecillitatis ratio informatur ab exemplo, quemadmodum cera impressionem recipit ex sigillo*”² oly dolgok, melyek még napjaink szépirodalmi írójának is becsületére válhatnak.

De nemcsak az okmányok szoros értelemben elbeszélőnek nevezendő tartalmát, hanem még a rajta lévő összes úgynevezett külsőségeit is közzé kell tennünk.

Első látszatra alig hihető, hogy némely okmányban pl. csak kiállításának helye vagy keletzése a legérdekesebb, esetleg a legfontosabb része. Vegyük pl. a Hazai okmánytár VIII. köt. 60-ik oldalát. Tartalma elég lényegtelen: Roland nádor átírja 1255. május 13-án egy teljesen jelentéktelen vasvári embernek birtokáról szóló határjárást, — de ezt a Stájerországban fekvő Regede várban teszi s ez utóbbi körülmény az egésznek érdeket és jelentőséget ad. Nem igen hihetjük, hogy a nádor talán megrongált egészségének helyreállítására tett volna kirándulást a stájer hegyekbe, — de szívesen elhisszük, hogy valamely országos vagy politikai küldetésben István trónörökös udvarában, az akkor magyar fennhatóság alatt állt Stájerországban tartózkodott.

Hogy valamely okmány keletzése s a benne szereplő időhatározások elég gyakran történelmi események és személyek chronologiai meghatározására szolgálnak, oly világos, hogy közelebb indokolása mellőzhető; de hogy valaki még manapság feleslegesnek találhassa, hogy az okmányok záradékaiban előforduló országos tisztviseleket teljes számukban felsoroljuk, alig hihető; hisz számos archontologiai és családtörténelmi adatokat, számos, a mindenkori politikai áramlat felismerésére szolgáló támpontot kizárólag csak az, e záradékokban, vagy az okmány bevezetésében és hátlapján felemlítt személyek elemzése útján kapunk; ezeket az illető okmány közzététele alkalmával mellőzni bűn volna. A mi pedig mélyen lényegbevágó jelentőségű, az azon körülmény, hogy a kiadó az okmányokban elég gyakran hasonhangzású vagy ferdített földrajzi tárgyakat

¹ Fejér VIII. 1, 238. Hazai okmánytár VIII. 142. (az idézet L. Cornelius Gallus elegiáinak I. könyvéből való).

² Zichy okmánytár I. 219.

határoz meg. Mily tévedéseknek van a kutató kitéve, ha mind-
ezekre nem figyel, hány maradandó s alig kiirtható hibát követünk
és ha földrajzi tárgyakat egymással feleserélünk : arról a mindennapi
irodalom majdnem kivétel nélkül nyújt példákat.

Összes okmánytáraink kiadói, Fejértől kezdve napjainkig,
műveikkel oly emléket állítottak fel maguknak, melyről jogosan
mondhatjuk, hogy „aere perennius“.

Némely újabb okmánytárainkban már a kiadóknak azon
törekvésére akadunk, hogy a szöveg hézagainak és variációinak
figyelembevételével hiányos keltezéseket kiigazítsanak, az egyes
darabok hollétét és közzétételét megjelöljék és jól szerkesztett név-
és tárgymutatókban a földrajzi tárgyakat lehetőleg meghatározzák.

Csak hogy daczára a kiadók hangyaszorgalmának és példás
figyelmének, mégis olyasmit bevettek vagy kihagytak, a mi okmány-
táraink fölhasználásában a kutatónak részint könnyebbítéseket nyúj-
that, részint pedig a kevésbbé jártast tévútra vezetheti. Gyanús és
hamisított darabok ninesenek mint ilyenek megjelölve, időmeghatá-
rozások helyenként helyreigazítandók és a legtöbb mutatókban
találjuk, hogy némely földrajzi tárgyak sehogy vagy helytelenül
vannak meghatározva. Jelen szerény soroknak az legyen tehát a
feladata, hogy okmánytárainkban előforduló néhány erdélyi vonat-
kozású darabot chronologiai sorrendben a fentebb jelölt irányban
megjegyzések tárgyává tegyen.

* * *

1. Wenzel I. 73.

Az erdélyi káptalan 1176-ban bizonyos határjárást tart. A
keltezés helytelen.

Mindenek előtt kiemelendő, hogy nagyságos Miklós vajda
1176-ban nem létezett. A XII-ik századból csak két erdélyi vajdát
ismerünk, kinek másodika, Lesták, Ampod bánnal együttesen
éppen 1176-ban görög oldalon, magyar sereg élén Kisásziában
harezolt.¹ Továbbá feltűnő, hogy nemesak a vajdát mondják kétszer
nagyságosnak, hanem az aradi káptalant és Pál fejevári esperest
is tisztelendőnek nevezik, a mi a XII. századbéli okmányokban
nem gyakori jelenség. A vajda főjegyzője: Gynlai Pál, a birtokok
szomszédai: szinfalvi Tatár Péter, Gerendi István és Járai László;
a XII-ik században nines rá eset, hogy valamely okmányban
szereplő összes személyek már állandó családnévet viseljenek. Az
egyik birtok, Szentmiklós, *István Mikud báné*, a többiek Egyházfalva
(az aradi káptalané), Torda, Koppán, Szind és Szentmihályfalva

¹ V. ö. Pauler, a magyar nemzet története, I. kiadás, I. köt. 420. old.

(mindnyájak Tordamegyében). Itt már határozottan kimondhatjuk, hogy a bán alatt a Kökényes—Rajnald nemzetség tagjára ismerünk, de hogy egy „István Mikod“ nevű bánról nincs tudomásunk, valamint a kettős keresztnév a legrégebb okmányainkban fehér hollószámba megy és 1176-ban, mely időből csak szlavoniai bánokat ismerünk, fentebbi Ampod volt a bán. Az 1176. évi keltezés ezek szerint tehát határozottan elvetendő.

Kérdés már most, hogy mi a helyes keltezése?

1276. ellen nem csak a fent érintett alaki kételyek (u. m. ezímezések, családnevek) hanem még egyéb körülmények is szólnak. Az okmány Miklós tényleges erdélyi vajdáról szól; de 1276. első felében Csák nb. Ugron, második felében pedig Csák nb. Máté a tényleges vajda; Pál fejérvári főesperest azonban ez erdélyi káptalannak XIII. századbéli tagjai sorában egyáltalában nem találjuk. Mikod 1276-ban szörényi bán, de a róla szóló számos okirat egyetlen egyszer sem mondja, hogy „István Mikod“-nak hívták. Ezek szerint tehát nem csak a keltezés, de az egész okmány is felette gyanús. Ha nem hamisítvány és ha a XIII. században lett kiállítva, akkor valószínűleg Pok nb. Miklós vajda idejében lett írva és a „Stephani Mikwd Bani“ bizonyosan csak közlési hiba, a mennyiben a „Stephani“ és „Mikwd Bani“ közötti rokonsági megjelölés — mert István valószínűleg Mikod bán ivadéka, bár eddig ismeretlen, — a közéteendő szövegből kimaradt. Teutsch és Firnhaber, kik e darabot az „Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens“ (I. 1.) kiadták, ehhez a következő megjegyzéseket fűzik: „Az erdélyi káptalani levéltárban, Centuria M. Nr. 90 alatt lévő, egyszerű, írása szerint a 17-ik századból való papír-kéziratból“ és „A kolozsmonostori levéltárban „Aranyos Nr. 35.“ jel alatt, egy kis szakított bőrhártyadarab létezik, mely nem okiratalaku és minden keltezés nélküli, de írása szerint a 13-ik századból való és melyben oly határleírás található, mely a fentebbi okmányban előforduló helységre vonatkozik.

Miután tehát a darab eredetije ismeretlen, kézzel fogható, hogy minden valószínűség szerint egy régi és valódi határjárás okmány alapján későbbi időben lett így szerkesztve, hogy a benne szereplő családtagoknak egyike-másika számára családjának még 1176-ig visszavezethető kora biztosíttassék.

2. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*¹ I. 55.

Az erdélyi káptalan tanúsítja 1231-ben, hogy Bordi Gál Boje nevű birtokát Chorú fia Thruh-nak eladta.

Gróf Kemény József hamisítványa ez, melynek csak az volt

¹ Ez okmánytárt rövidítés kedvéért csak „Urkundenbuch“-nak fogjuk nevezni.

a célja, hogy koholt és oláhlul hangzó nevek alapján bizonyítsa, miszerint Fogaras vidéke emlékezet előtti idők óta a bolgároknak, 1231-ben pedig oláh embernek tulajdonát képezte. Magától értetődik, hogy e vidéken jelenleg sem Bord, sem Boje nevű helységet nem találunk.

3. Urkundenbuch I. 54.

Béla társkirálynak 1231-ben kiállított okmánya záradékában „*Ilula fratre Ratolt*“ nevű erdélyi vajdára akadunk. Azt hihetnők, hogy ez sajtóhiba; de a névmutató (575. old.) is *Ilula*-nak nevezi.

Pedig ez nem más, mint *Ratold* nb. *Gyula*, ki 1230-tól 1233. nov. 27-ig erdélyi vajda és 1239-ben mint országbíró eltűnik. Fejér és Wenzel, kikre az *Urkundenbuch* hivatkozik, helyesen nevezik e vajdát *Gyulának*.

4. Urkundenbuch I. 58.

Béla társkirály 1233-ban (Tolmácsi) Konrádnak a *Loysta* nevű földet adományozza, melyet *Lajos király 1374. körül Laystanak* nevez.¹

Ily nevű helységet mai napság nem ismerünk. Az oláh *Densuanu* „*Lovistea*“²-nak nevezi, de e néven sem ismerjük. Mivel azonban az adományozott birtok, a vöröstoronyi szorosban lévő *Lotru* folyó mentén, tehát már az oláh határban feküdt, több mint valószínű, hogy a helység oláh neve: *Lojesti* vagy *Löesti* volt. De ez nem képezi a megjegyzés tulajdonképeni tárgyát, hanem az okirat záradékába becsúszott két hiba, mely annál sajnálandóbb, a mennyiben éppen azért, mert a legújabb közzétételben szerepelnek, azon feltevésre adhatnak okot, hogy nem is hibák.

a) Ez okírat azt mondja, hogy *Bélának* tálnokmestere: *István* fia *András*; ez helytelen. A közlő „*Szeraphin*“ helyett *Istvánt* olvasott. *Szerafin* fia *András*, kiről itt a szó, már 1224-ben szerepel *Béla* nagyjai sorában, a nélkül, hogy a tőle akkor viselt hivatalt ismernők;² 1225-ben *Bélának* tálnokmestere; 1230-ban *Borsod*-megye főispánja; 1231-től 1233-ig újra az; 1235-ben II. *András* alatt erdélyi vajda; IV. *Béla* trónraléptével országbíró és *Pozsony*-megye főispánja, mely állását 1240-ig viseli; miután innen kezdve nyoma vész, nem szenvedhet kétséget, hogy a tatárok elleni harcokban esett el.

b) *Béla* lovászmestere ez okmány szerint: „*filio Solum*“; ezt azzal kell kiegészítenünk, hogy a lovászmester: *Sólyom* fia *Pózsa*, kit később (1240-ig) erdélyi vajdának ismerünk és kívül 1231-ben mint az erdélyi *Gombás* melletti birtokossal találkozunk.

¹ Századok, 1900. évf. 614. old.

² Fejér, III. 1, 468.

5. Wenzel XI. 285.

IV. Béla a Fejérmegyében fekvő Ercsi szigeten 1236-ban kiállított oklevelével a dési németek jogait és kötelességeitrendezi. *E keltezés hely'elen*, bár az okirat szavakban fejezi ki.

Maga az okirat tartalma nem teszi gyanússá a keltezést, a mennyiben benne oly események és személyek, melyek bizonyos chronologiai mozzanatokra mutatnának, elő nem fordulnak; az évszám mellett hiányzik a király uralkodásának évszáma, a melyből a kettő között esetleg fennforgó ellenmondást rögtön felismerhetnők, — találjuk azonban, hogy ez okmányt Smaragd székes-fehérvári prépost mint királyi alkanczellár állította ki s ez képezi fentebbi állításunk kiinduló pontját.

IV. Béla alig hogy trónra jutott, 1235-ben Mátyás zágrábi prépostot, ki már társkirálysága alatt kancellárja volt, királyi kancellárnak nevezte ki; e Mátyás kancellárral egészen 1237-ig találkozzunk. *1236-ban nem ismerünk királyi alkanczellát; a székes-fehérvári prépost pedig 1232-től 1238-ig bizonyos Mihály* és ahhoz még az is hozzájárúl, hogy egyetlenegy más okíratot sem ismerünk, melynek értelmében IV. Béla 1236-ban Eresin tartózkodott volna.

Miután ezek szerint annak lehetetlensége, hogy ez okirat keltezése helyes legyen. be van bizonyítva, azon kérdés merül fel, hogy miután valóságát nem tudjuk kétségbe vonni, tulajdonképen melyik időre helyezendő? Erre azonban csak megközelítő válaszunk lehet, a mennyiben elmélgedésünk kiinduló pontjául azt vesszük, hogy az okirat kiállítója csak az évtizedben, nem pedig az évszám egyesében tévedett és hogy ezek szerint a helyes keltezés 1246, 1256 vagy 1266 lehetne.

Ez utóbbi (1266) azonnal elesik, mert István társkirály Bélának ez okíratát már 1261-ben átírja és Zsámboki Smaragd, az okíratban szereplő alkanczellár, akkor már nem is él; marad tehát 1246 és 1256.

Zsámboki Smaragd, valószínűleg a hasonnevű erdélyi vajdának a fia, ki okmányunk szerint 1236-ban székesfehérvári prépost és királyi alkanczellár, legelőször 1244-ben, tehát *nyolcz évvel 1236. után*, merül fel és akkor a Veszprémmegyében fekvő Hánta prépostja. Hogy 1244. márcz. 30-án székesfehérvári prépost és kir. alkanczellár volt, mint ezt Wenzel VII. 151. állítja, nem áll, mert az illető okirat hamisítvány. Wenzel VII. 261. szerint 1248-ban szintén székesfehérvári prépost és kir. alkanczellár, — de mivel erről csak is ez az egyetlen okmány valamit tud és felette feltűnő, hogy 1248-tól 1254-ig vele mint alkancellárral többé nem találkozunk, e keltezés is csak óvatossággal veendő. Ezek szerint nem vehetjük az 1246-ot fentebbi okmányunk helyes keltezésének, miután ez

évben csak Bécz nb. Farkas a székesfejérvári prépost és kir. alkancellár és az erről szóló okírat — Wenzel VII. 207. — különben is hamisítvány. Kétséget nem szenved azonban, hogy Zsámboki Smaragd 1255. és 1256-ban szerepel mint székesfejérvári prépost és kir. alkancellár, a mint ezt Fejér IV. 2, Hazai okmánytár VI. VII. VIII. Wenzel II. VII. XI. tanúsítják. Miután 1257-ben már mindenütt mint választott kalocsai érsek szerepel, kell — ha fentebbi kiindulási pontunk helyes — *hogyan okmányunk helyes keltezési száma 1256. legyen.*

Ez okmányra vonatkozólag még egy másik pontot is meg kell világítanunk. Tudvalevő dolog, hogy IV. Béla ez okmányban a dési polgároknak ugyanazon jogokat adományozza, melyeket valamikor Zoloch és Zathmar vendégnépei kaptak; az Urkundenbuch I. 614 pedig ezt így magyarázza, hogy Zoloch „Holzniederlage im Komitate Bihar oder Szaboles“. Az Urkundenbuch valószínűleg „Zoloch“-ban Szaboles-ra gondolt, mert Zoloch mellett Szatmár is van említve és Zolochban csak Szaboles ferdítését látta; de mivel V. Istvánnak. 1261-ben kiállított okmánya, mely Béla adományozását megerősíti, szintén Zoloch-ról szól, nem is gondolhatunk arra, hogy itt Szaboles-csal volna dolgunk. Hogy Béla a dési polgároknak a zolochi és szatmári vendégnépek jogait adományozza, nem pusztán véletlen, hisz éppen így adhatta volna nekik bármely más helyen lakó vendégnépek szabadalmait is.

A még most is Biharmegyében fekvő Szalacs (=Zoloch) már 1217, 1218, 1222 és 1232-ben Magyarországnak egyik fősóráktára¹ s miután Szatmár is ez volt, kézzel fogható, hogy Béla, ki ez okmányban a dési vendégnépek sóadóiról szól, csakis a biharmegyei Szalacsra gondolt.

Tekintettel arra, hogy V. István 1261-ben úgy Bélának okmányát, mint a dési polgároknak Ákos nb. Ernő bán által adományozott szabadalmakat megerősíti s utóbbinak okírata szintén a szalacsi vendégekről szól, érdekes tudni, hogy V. István 1261. július 4-én Szalacsra tartózkodott.²

6. Fejér VII. 1, 295.

Lőrincz vajda 1248-ban a vinezi s borbereki németeknek bizonyos jogokat adományoz. Az okírat kiállítási helye: *Yliad*, sehoh sinezen meghatározva, bár három más okmánytár is közölte azóta.

II. András 1223-ban nővérének Margitnak, ki előbb II. Izsák görög császár, aztán Bonifác thessaloniehi király és utóljára Sz.

¹ Fejér III. 1, 238. 377. Wenzel I. 157. 292.

² Zichy okmánytár. I 11. IV. László 1281. okt. 6-án Szalacs mellett tartózkodott.

Omeri Miklós lovaghoz ment férjhez, 1223-ban pedig özvegy volt, a Keve és Bácsmegye között fekvő *Elyad* nevű királyi birtokot adományozza.¹ 1325-ben, mint vár az *Elyed* nevet viseli.² 1428-ban *Ilyed* a neve s akkor Zsigmond király tartózkodott benne augusztus 15-én és 31-én.³ 1454-ben *Ileyed* nevű;⁴ napjainkban eredeti nevének alakjához közeledett, a mennyiben Krassó-Szörénymegyének szászkai járásában levő *Illadia* faluval azonos. Hogy az 1248. évi Ilyád (=Yliad) és az 1223. évi Elyad legelső urára, valamely Eliás-ra vezetendő vissza, kétséget nem szenvedhet.

Yliad különben még Lőrincz vajda családi történetére nézve is fontos, de erről más alkalommal.

7. Hazai okmánytár VIII. 56.

Az erdélyi káptalan bizonyítja 1251-ben, hogy Reussmarkti Jung Péter Mun nevű földjét eladta. A keltezés helytelen. A káptalan tagjai sorából szerepelnek ez okmány záradékában Mihály prépost, Gergely éneklő, Pál őr és Péter esperes kanonok. 1251-ből nem ismerjük a káptalan tagjait. A prépostok közül szerepel Sándor 1217-ben, Péter 1235 előtt, Kán nb. Miklós pedig 1265-től 1276-ig. Bó nb. Mihály prépost szerepel 1287-től 1296-ig, mely utóbbi évben már választott zágrábi püspök. Az egyedüli év, melyben Mihály prépost mellett Gergely éneklő, Pál őr- és Péter esperes-kanonok is szerepel, pedig 1291;⁵ az Urkundenbuch I. 186 helyesen közli az eredeti keltezést, a mennyiben ez ottan szintén 1291.

8. Székely okmánytár I. 8.

IV. Béla megparancsolja 1251. jan. 5-én Lőrincz erdélyi vajdának, hogy a székelyek földjein lévő, a tatároktól lerontott szentléleki várat újra felépítse. Kemény-féle koholmány.

Mindenek előtt azt találjuk, hogy a vajda czíme: woywode nostro *parcium Vltrasiluanarum* oly kifejezés, melyre az ez időből származó okiratokban sehol sem akadunk, mert az erdélyi vajda mindig és mindenütt „vojvoda transsilvanus“, vagy „ultrasilvanus“; hozzájárul a dagályos irály és azon körülmény, hogy az eredeti okmányt sehol sem találták, a miről különben ez okmánytár kiadója bővebben szól.

E koholmánynak közvetlen folytatását képezi V. Istvánnak 1271-ben kiállított állítólagos oklevele, melyben bizonyos Jakab „castellanus *castris nostri finitimi* et regalis Zenth Lelew partium Ultrasylvanarum in terra Siculorum nostrorum“ említették. Itt elárulja a „castrum

¹ Wenzel, I. 190.

² Anjoukori okmánytár, II. 196.

³ Zichy okmánytár, VIII. 356. 360.

⁴ Csánki, Huny. kora, II. 76.

⁵ Wenzel X. 62.

finitimum“ a koholmányt; ez „végyvár“ akar lenni, — csak hogy az akkori okmányok e kifejezést még nem ismerik és nem használják.

9. *Urkundenbuch I. 83.*

Az erdélyi káptalan tanúsítja, hogy Zsombor nb. Péter fiai Zsombor, Pál és Sándor Mauruch nevű földbirtokukat Mikó fia Albertnek és Maran fiai Jakab és Jánosnak örököltik. Az okmány-nak nem lévén keltezése, az Urkundenbuch azt az 1260 és 1300 közötti időre teszi, Mauruch-ot pedig meg nem határozza.

Bizonyos *Seyfried* (Severiet, magyarosan Zsefired) 1247 jun. 2-től 1255-ig Fejérmegye főispánja. Életéből csak annyi ismeretes, hogy IV. Bélától a Pestmegyében fekvő Duna-Keszőt kapta s hogy az erre vonatkozó jogait 1255-ben mások ellen védelmezte, mely alkalommal bizonyos Egyed és Miklós mellelte tanúskodott, kikben valószínűleg rokonaira szabad ismernünk. 1255-ben e Seyfriedot már „de Sceuden“-nek nevezik, mely Sceuden az Esztergammegye párkányi járásában még most is létező (Magyar és Német) Szölgvénynek felel meg. Meddig volt Seyfried fejérmegyei főispán? nem tudjuk; 1265-ben már bizonyos Demeter az utódja.

Seyfried fia *Erdő* 1272. jun. 17-én Tolnamegyének, 1274-ben Trensénmegyének főispánja. 1280. máj. 1-én megkapja Csák nb. Ugron kir. tárnokmestertől ennek Nógrádmegyében fekvő Petény nevű két birtokát, mely alkalommal kiemelik, hogy Erdő Petény mellett már úgy is birtokol. 1281. ápril. 21-én megkapja László királytól egy ennek eladott lóért a hontmegyei Németi-t, melyet 1297. jul. 13-án az esztergami káptalannak elad; ez alkalommal „*Gyulazombor nb. Seyfried fia*: Szögyéni Erdő a váci egyházmegyéből“ néven szerepel. Azóta, úgy látszik, állandó pénzszerűkében lehetett. 1297. jul. 1-én petényi birtokát Zsadány nb. Dénesnek adja el, de mind a mellett meg nem szűnik az udvarban és az országos bizottságokban szerepelni, mert 1299 jul. 31-én és 1300. ápr. 30-án az országnagyok sorában találjuk, a nélkül, hogy a tőle esetleg viselt hivatalt ismer-nők.¹ 1300 után elvész a nyoma.

Egyenes utódairól nincsenek ugyan határozott okirati adataink, de a következőkben, úgy látszik, talán képesek volnánk azoknak nyomaira jönni. Tudjuk, hogy Erdő fia Miklós 1319-ben (Gyulaféjervár mellett) kecskési várnagy, az erdélyi Majs fia Ellesnek nemzet-ségbeli rokona s hogy egy Miklós még 1322. ápr. 20-án kecskési várnagy volt. Továbbá találjuk, hogy Erdő fia Miklós, kinek anyja, Dam, Debreczeni Dózsa nádornak egyik nővére volt, 1322. aug. 24-én anyjának leánynegyede fejében többi között a Biharmegyében feküdt

¹ Hazai okmánytár, VI. 447. Knauz II. 145, 406, Wenzel IX. 281. 296. X. 264. 385. 402.

Majspályit kapja, mely azelőtt Majs lázadó fiainak Majs és Ellesnek birtokát képezte.¹ Ebből látszik, hogy fennebbi Erdőd Erdővel azonos lehet és hogy Miklós talán Seyfried főispánnak az unokája, bár — a mit hangsúlyoznom kell — egyéb bizonyítékunk erre nézve ninesen.

Bármily valószínűtlennek látszik is első pillanatra Seyfriedot és fiát, Erdőt, valamely erdélyi származásu nemzetség ivadékának tartani és azt feltételezni, hogy Erdő fia megint visszatért légyen Erdélybe, holott atyja s nagyatyja Fejér- és Nógrádmegyében élt és az Esztergammegyében feküdt Szögyén után magát nevezte, mégis meg kell barátkoznunk annak elismerésével, hogy Seyfried eredete Erdélyben keresendő Fennebb okfratilag kimutattuk, hogy Seyfried és Erdő, kik a „Szögyéni“ nevet viselték, a Gyulazombor nemzetségből származtak. Hogy e nemzetségi név két önálló név összetételéből ered, kézzel fogható s hogy e nemzetség erdélyi eredetű, bizonyítja ama körülmény, hogy a névtelen jegyző előadása szerint Töjtöm, vagy a mint ő mondja, Tuhutum törzsfőnök, két unokát hagyott, kiknek egyike Gyula, másika Zsombor és hogy egy Zsombor nevű erdélyi nemzetséget is ismerünk, melyről a fennidézett okmány szól. Itt tehát tulajdonképen csak egy nemzetséggel van dolgunk, *melynek egyik ága Magyarországra vonúlt és a Gyulaz[s]ombor nevet használta, míg az erdélyi őshazában visszamaradt úgy magát csak Zsombor-nak nevezte.* Láttuk, hogy Erdő birtokait eladta s így könnyen hihető, hogy fia Miklós, anyai nagybátyja, Debreczeni Dózsa erdélyi vajda oldalán ismét Erdélyben felmerül és ott 1319-ben kecskési várnagy. Miután Erdélyben több Zsombor nevű helység létezik, a legnagyobb valószínűség a mellett szól, hogy a fentebbi okmányban szereplő Zsombornembeliek a Dobokamegye buzai járásban fekvő *S:ász-Zsombor* táján birtokoltak, mert tudjuk, hogy Majs fiai Buzán is birtak.

Kérdés már most, hogy mit kelljen „Mauruch“ alatt értenünk és mely időre helyezendő az okírat keltezése?

Mauruch vagy Mouruch (mert az okírat mindkét alakot használja) nevű helység Dobokamegyében jelenleg nines; meghatározására szolgáljon azonban a következő: „Vrsi“ Ivánka 1344 ben arról panaszkodik, hogy atyja Gergely és ennek fivére János Palatka, Légen, Petetelke, Tehenestelek, Mikatelke felét és a Hintaerdő nevű erdő felét az ő és unokafivérének tudta és beleegyezése nélkül Gyógyi Miklósnak eladta. Ez ügy megvizsgálása alatt a nevezett helységeknek összes szomszédjai figyelmeztettek, hogy Vrs-t és e helységeket el ne foglalják. A szomszédok a következők: Bongárdi István és János, Fűzkuti János, Lompérdi János és Tamás, Zsombori János és Jakab, Mányiki Pető és István és Moruthi Márton

¹ Anjoukori okmánytár, II. 45.

fia János.¹ Miután Fűzkút, Lompérd és Mányik Lekence mellett feksüznek, magától értetik, hogy itt csak Szász-Bongárd és Szász-Zsomborról lehet szó és ennek következtében kell, hogy „Moruth“ és „Vrs“-t szintén a nevezett helységek szomszédságában keressünk. „Moruth“ vagy a Zsombor nemzetség tulajdonát képező „Mauruch“ „Mouruch“ tehát nem más, mint a még ma Solnok-Doboka megyében létező (Aranyos-Szász) Móric. De még „Vrs“-t is kell meghatároznunk. Ily nevű helység nem létezett egyáltalában. A fenti okírat „Vrs“ olvasási vagy írási (sajtó) hiba. Gergely fia Ivánka 1342. aug. 1-én a dobokamegyei Eus birtokosa, ki a Móric (Morouch Dobokamegyében) helység uraitól: Márton fia János és ennek fiaitól Jakab, István és Thelmantól Ős-ön egy erdőrészt vesz;² „Vrs“ tehát nem más, mint a Dobokamegyében Lekence melletti Szász-Uj-Ős.

Az okíratban nevezett három fivérről biztosan tudjuk, hogy Zsombornak Pető nevű fia, ennek pedig Ilona nevű leánya volt, ki 1372. jun. 28-án mint Nádas[d]i László neje Nagyszilvási Sándornak fiai ellenében a király támogatását nyeri.³ Miután Zsombor unokája Ilona csak 1372-ben merül fel és Maran-nak az okíratban nevezett fia János még 1342 és 1344-ben „Moruthi“ (=Mórici) néven szerepel, világos, hogy a fentelbi okmány nem 1260 és 1300. között, hanem okvetlenül 1300 után, esetleg a 14. század első tizedében lett kiállítva. A „Maran“ persze nem más, mint Márton.

10. Urkundenbuch I. 84.

István társkirály meghatározza 1261-ben a dési németek területének határait s kiemeli, hogy a Szamos melletti területük a „generationes Coplon“ területével határos. Az okmánytár azt állítja, hogy ez alatta a Szolnok-Dobokamegyében létező Kaplyon-(Kapjon) értendő.

Ez nagy félreértés!

Számtalan okírat megegyezhetlenül bizonyítja, hogy a hányszor valamely földrajzi tárgy a „genus“ vagy „generacio“ szó után, mint ennek összekötöttje említették, alatta mindig és mindenütt csak az illető nemzetség neve értendő. Nem tagadhatjuk ugyan, hogy sőt két Kaplyon nevű helység is létezett, de jelen esetben csak a Kaplyon nemzetség tagjairól van szó, mely nemzetség a Dobokával határos és a Szamostól átszelt Szatmármegyében nagy birtokokkal rendelkezett és a melyből többi között a Károlyi, Sztárai, Nagymihályi, Csomaközi, Bagosi, Czékei és Ödöni esaládok kiágaztak.

Ugyanazon okíratban előfordúl a meg nem határozott Bolta helység is. Miután a még most létező határhelységek közül a Szolnok-Dobokamegyében lévő Szekeres-Törpény és Kozárvár is szerepel,

¹ Anjoukori okmánytár, IV. 419, 420

² Ugyanott 241.

³ Teleki okmánytár, I. 174.

melyek mindketten Dés közvetlen szomszédságában találhatók, Balta vagy Bolta alatt, az l betű kilökése után talán a Dés melletti Bacza értendő, melyet az oláhok még most is *Batia*-nak neveznek. A Gyékényes mentén, Törpény melletti Kald falú pedig kétségkívül valamely már nem létező *Guld* nevű helységgel azonos.

11. Székely okmánytár I. 18.

Ákos nb. Toroczkói Achilles (=Elles) fia, Achilles comes örökös várát Toroczkót átadja az Aranyos melléki kézdi székelyeknek, hogy háború esetén ott menhelyt találjanak. Az okmánytár ez okmány keltezését az 1257 és 1272. évek közötti időre teszi (v. ö. III. 1.), az Urkundenbuch I. 87. pedig 1262–1272. aug. 1-ére. Mindkét helyen azon indokolást találjuk, hogy V. László 1289-ben előadja, miszerint atyja István a székelyeknek az aranyosi területet adományozta s ez alkalommal a neki tett szolgálataikat említi; ebből következik, hogy e szolgálatok Istvánnak Erdélyben való hosszabb tartózkodása alatt történetek és Ellesnek adományozása mindenestre István halála előtti időre helyezendő. E kombinációk helytelenek.

Toroczkói Elles szomszédainak : az Aranyosfolyó mentén letelepedett kézdi székelyeknek és örököseiknek megígéri, hogy mindaddig, míg az Aranyos mentén tartózkodnak, *a tatárok esetleges betörése alatt*, vagy ha őket bármely más ellenség támadná, toroczkói várában, melynek tulajdonjogát magának fenntartja, épúgy találjanak oltalmazást és menedéket, mintha ez saját tulajdonuk volna. A tatárveszélynek különös kiemelésében nem szabad Toroczkai Ellesnek holmi véletlen ötletét, vagy egyszerű alkalmi phrasisát látnunk; azon körülménynél fogva, hogy a tatárok többször Magyarországra törtek, az ily újabb eshetőségnek különös hangsúlyozása és kiemelése kétségkívül arra vall, hogy akkor, midőn ez eshetőségről szóltak, egy nem sokkal azelőtt Erdélyben történt tatárbetörés pusztításai még friss emlékezetben voltak; ez pedig képezi az illető okmány kiállítási idejének meghatározására vezető kiinduló pontot.

Magától értetődik, hogy jelen esetben az 1241. és 1242. között lezajlott nagy tatárjárásra gondolni sem szabad; de okíratilag be van bizonyítva, hogy a tatárok 1285. január végén, vagy február kezdetén Magyarországra törtek és ott az 1241-ben lezajlott jeleteteket ismételni akarták. De az idők nagyon változtak. Az 1241-ben tauúsított fejtelenség sokkal több vészt hozott a nemzetnek, mintsem hogy most már elfeledték volna; most mindenki azon volt, hogy bevárás és minden teketória nélkül az ellenségnek ellenálljon és így a magyarok majdnem mindenütt mint győzők kerültek ki a harcából. Márcziusban belátták a tatárok, hogy nem 1241- féle állapotokkal van dolguk, minek az lett a következménye, hogy Erdélyen

keresztül visszavonultak. Kisebb csapatokra felosztva, folytatták itt pusztító munkájukat; pusztították Beszterczét és Torda vidékét; okirati bizonyítékaink vannak arról, hogy a *Toroczkóba bevándorolt bányászok szabadalmi levelei* a lángok martalékává váltak és hogy az *Aranyos mentén lakó székelyek egy tatár csapatot ártalmatlanná tettek*.¹ Utóbbi körülmény fényes bizonyítéka annak, hogy Toroczkói Elles toroczkói várát egy még nem régen történt tatárbetörésnek még el nem mosódott benyomása alatt a szomszédos székelyeknek megígérte, miből tehát következik, hogy az *adományozás, ha nem is éppen 1285-ben, de mindenesetre röviddel utána történt*.

Mellékesen legyen azonban kiemelve, hogy Elles nagylelkűsége talán nem annyira azon alapult, hogy a székelyek részéről tanúsított hősiességet elismerje, hanem részben bizonyos családi politikának kifolyása is volt. Tudjuk, hogy ugyanazon Elles 1294-ben atyai nagynénje fiainak a Tordamegyében fekvő gerebenesi birtokát adományozta és miután nem igen valószínű, hogy e rokonai 1294-ben még zsengekoraak lettek volna, biztosra vehetjük, hogy Elles nagynénje már 1285 táján ment férjhez; férje pedig a székely Helembán.

12. Hazai okmánytár. VI. 473.

István ifj. király 1264-ben (fel-) Gyógyi Andrásnak „quasdam terras, Germand, videlicet Polcholka et Cupud vocatas, sitas iuxta Morisium terras videlicet Castri nostri Albensis Transsilvani“-t adományozza. Úgy ez okmánytár, mint minden egyéb közlési helye és magyarázója az okmánytárnak „quasdam terras, Germand, videlicet Polcholka et Cupud“ passusát úgy fogják fel, hogy Germand az erdélyi Fejérmegyében fekvő helység volt.

Ez nem áll.

Miután Pacalka és Kapud most is Alsó-Fejérmegyében mint önálló helységek találhatók, Germándot is kellene ott találnunk, de hiába keressük. Nem is szabad keresnünk, mert Pacalka és Kapud Germándhoz nem tartoztak és Germánd község ott sohasem létezett. A ki fennebbi passusban Germánd alatt helységnevet értett, teljesen elfeledte, hogy ez esetben a szövegezés hallatlanul ügyetlen és hogy a „videlicet“ az egészet szépen magyarázza. Vajjon a „terras“ után az eredetiben vessző van-e vagy nem, nem egészen mellékes ugyan, de nem is döntő; a fő az, hogy a passusnak ez az értelme: „quasdam terras Germandi, videlicet Polcholka et Cupud etc.“ azaz *Germánd földjeit: Pacalka és Kapudot stb.* Germánd tehát az előbbi birtokosnak a neve, mely névre különben másoknál is (German, Gyerman alakban) akadunk.

¹ Fejér, VI. 1, 105. 119. Knauz, II. 200. 254. 419. Wenzel V. 20 IX. 518.

13. *Urkundenbuch. I. 95.*

István ifjabbkirály 1265-ben a vénezi németek jogait megerősítvén többek között „*terram Gubul sine herede decedentis Mariae Magdale-nae, quae Telukwynch dicitur*“ is említi. Miután az okmánytár e Gubul-ban egy földtér nevét látja, világos, hogy a passust követ-kezőleg értelmezi: „*az örökös hátrahagyása nélkül elhalálozott Mária Magdolnának Gubul nevű földje.*“ Wenzel III. 121. old. „*terram Vubul, sine herede decedentis, Marie Magdalene que Telukwynch dicitur*“ olvasható. „Vubul“ itt helytelen, de Wenzel írásjelzése határozottan jobb, mint az Urkundenbuché.

Gubul egy a német erdélyi történelemben mint Geubul, Goblinus is oly gyakran előforduló személynév, hogy az erre vonatkozó bizonyítás teljesen fölösleges. Ennek folytán az illető passus így hangzik: „*terram Gubul sine herede decedentis*“ azaz: „*az örökös hátrahagyása nélkül elhalt Gubulnak a földje*“; maga a birtok azonban ninesen megnevezve; magától érthető folytatása e passusnak, hogy Gubul földje után bizonyos Mária Magdolnának Telekvinez nevű földje jön stb. Az Urkundenbuch névmutatójában különben közvetlenül a terra Gubul után Gubul de Zepus nevű birtokos szerepel.

14. *Hazai okmánytár. VIII. 93.*

István társkirály egy meg nem nevezett év pünkösdjé után következő pénteken a kevei monostor mellett tartózkodván, elrendeli, hogy bizonyos Gyula fia Miklós azon erdélyi birtokokat, melyek valamikor nagyatyjának, öregebb Gyulának kezein voltak, visszakapja és felhívja az erdélyi vajdát, Miklóst, hogy a beiktatásnál közremű-ködjön. Az okmánytár a keltezt „1268 körüli időre“ teszi; az Urkundenbuch (I. 528.) biztosabbra veszi az 1268. május 25-iki keltezt, mert véleménye szerint „István az erdélyi Miklóst atyja, IV. Béla, ellen Erdélyben vívott hazai bevezése után, tehát 1267-ben, jutalmazta és mert Miklós erdélyi vajdát 1268-ban említik“. Egyik feltevés sem állja meg a helyét.

Mindenek előtt megállapítjuk a megjutalmazott személyét.

Kán nb. öregebb Siklósi Gyula, az előttünk ismert erdélyi vajda és későbbi bán, ki II. Andrásnak halála után életét börtönben végezte, többiek között Gyula nevű fiút hagyott, ki 1231-től 1233-ig Kálmán királyfi tárnokmestere volt. Ez ifjabb Gyulának fia fentebbi Miklósunk, ki többrenbeli okmány tanúsága szerint a baranya-megyei „Siklósi“-aknak egyenes őse. Miután ehhez még az is járul, hogy nagyatyjának birtokában volt egynehány jószágát elkobozták, nem annyira „erdélyi“, mint inkább „baranyai“ embernek nevezendő. Mikor

merül fel, nem tudjuk, biztosan; arról sincs tudomásunk, hogy a Béla és István közötti viszályok alatt az egyik vagy a másik pártján a harcokban tevékeny részt vett volna, de 1283-ban már nem élt. Azon feltételezés pedig, hogy az István és Béla között a hatvanas évek kezdetén kitört villongások alatt az erdélyi harcok, nevezetesen pedig a feketehalmi vár ostromlása 1267-ben történt, csak gr. Kemény József egyik koholmányának a szüleménye, mely bámulásra méltó következetességgel majdnem napjainkig fen tudta magát tartani és szinte hihetetlen, hogy oly nyomorult koholmány, melyben a szorongatott István „az ostromlás második napján“ a vajdahunyadi várnagyot felhívja, hogy többi között egynehány „cochy bene vasatis“-sal (jól vasalt koesikkal) „Gerói“ Kemény fia Lőrincz ellen segítségére siessen és melynek állítólagos eredetijét persze sehol sem találták meg, oly sokáig tudta a mérvadó körököt tévútra vezetni, valamint magam is csak szégyenpírral tudok visszaemlékezni azon időre, midőn a koholmány nyomán indulva Kemény fia Lőrincz nádor birtokai között Geró nevűt lázasan, de hiába kerestem. Dr. Pauler Gyulának az érdeme, hogy most már a feketehalmi vár ostromlási idejét — 1264. — pontosan ismerjük.

Miklós erdélyi vajdát említi ugyan V. Istvánnak 1268-ban kiálított egyik okirata,¹ de ennek szövegéből még ki nem világlik, hogy még 1268-ban is az lett volna, a mi különben nagyon valószínű. Az illető okmány csak azt mondja, hogy egynehány vasmegyei várjobbágy különféle hadjáratokban, nevezetesen Görögországban, Feketehalom és Izsaszeg (1265.) előtt, Miklós vajda zászlaja alatt kitüntette magát, miből természetesen következik, hogy Miklós vajdának kiemelése itten csak ennek 1268. előtt kifejtett hadi működésére vonatkozik. Miután pedig tudjuk, hogy 1263-ban két vajda: Kán nb. László és egy Miklós a bolgárok ellen menesztett sereget vezényelte, László azonban 1264. végén már István ellen fordult, világos, hogy fentebbi okmányunk keltezése az 1264. utáni időre esik.

Meg is határozhatjuk.

Azon körülménynél fogva, hogy az árpádkori, a mai állapotokkal össze nem hasonlítható közlekedési viszonyok következtében a királyoknak és a legfőbb országnagyoknak nagyobb útazásai csak fontosabb alkalommal és többnyire hadi vállalatok miatt történtek, majdnem kézzel fogható, hogy Istvánnak a Szerémmegyében létezett kevei monostor melletti tartózkodása szintén valamely katonai, illetőleg hadi expedícióval állt kapcsolatban és tekintettel arra, hogy Miklós vajda is részes benne, az 1264. utáni időre esik. Ha már most azt kérdezzük, hogy mi vezethette 1264. után az ifjabb királyt az

¹ Fejér. IV. 3, 468.

ország legdélibb részében fekvő vidékbe, kézzel fogható, hogy a bolgárok ellen indult sereg élén állott és hogy egy pünkösdi előtti pénteken a kevei monostor mellett helyet foglalt főhadiszállásában emberei között a szomszédos Baranyamegyében birtokolt Kán nb. Miklós is jelen volt. E hadjárat pedig feltétlenül 1266-ra esik, mert okíratilag tudjuk bebizonyítani, hogy István akkor a bolgárok ellen vívott csatákban kétszer személyesen részt vett és 1266. jun. 23-án a bolgár Vidin vár előtt okmányt állított ki;¹ ezzel pedig nagyon is egyezik, hogy öt héttel azelőtt még a kevei monostor mellett tartózkodott és hogy *fentebbi okmányunkat 1266. május 14-én kiállította*. Istvánnak 1268. évi itinerariumából különben tudjuk, hogy 1268. jun. 3-án „in portu Preuchul“ azaz Preussel révén tartózkodott, tehát oly helyen, melyről, bár biztossággal meg nem határozhatjuk, mondhatjuk, hogy nem létezett Bulgáriában.²

Okmányunkban olvassuk továbbá, hogy Kán nb. Miklós többiek között *Jula* birtokot is visszakapta. E birtok nincs meghatározva.

Miután a *Jula* mellett nevezett összes többi birtokok még ma is Küküllőmegyében fekszenek, kétséget nem szenvedhet, hogy *Jula* is a két Küküllőmegye egyikében létezett és így a még jelenleg is Kolozsmegyében fekvő Gyulával fel nem eserélhető.

Tehát eltűnt helység, melynek multjára talán a következő adatok vethetnek némi fényt. Zsigmond király 1406-ban előadja, hogy a belső Szolnokmegyében fekvő Bálványos nevű királyi várat *Gyulai László* erdélyi vajdának adományozta vala, kinek halála után azt fia János örökölte. E János magvaszakadtán anyja és özvegye e várat néhai Losonczy Dénes bán fiainak Györgynek, Lászlónak és rokonainak adta át.³ E „Gyulai“ László vajda nem más, mint Tomaj nb. Losonczy László, ki 1376-tól 1391-ig erdélyi vajda és kinek fiát Jánost 1394-ig ismerjük; a vajda özvegye egy meg nem nevezett évi július 24-én Gyuláról levelet ír András házi Mihályhoz. Megjegyzendő még, hogy Bálványos vára valamikor a Kán nb. László erdélyi vajdáté, tehát a fentebbi Miklósnak nemzetségbeli oldalivadékaé volt.

DR. WERTNER MÓR

¹ Knauz. I. 536.

² Miután a királyok és a legfőbb országnagyok útazásai a szomszédos birtokosok részéről arra használtattak fel, hogy peres ügyeiket és kérelmeiket a magasabb ítélőszék elé hozzák, számos esetben képesek vagyunk a királyok és az országnagyok tartózkodási helyeit az illető okmányban említett felek neveiből és a tárgyalt ügy természetéből meghatározni. Az 1268. jun. 3-án kiállított okmányban a Komáromtól nyugatészaki irányban, a győri–pozsonyi határvonalon fekvő Nagy-Megyer helységről van szó. Miután a stájer eredetű Preussel Henrik, ki életét 1265-ben mint budai várparancsnok az izsaszegei csatában végezte, a Komárommal északi irányban határos Barsmegyének is főispánja volt, nagyon valószínűnek találom, hogy »Preusselrév« nem az ország déli vidékeiben keresendő.

³ Zichy okmánytár. IX. 566.